

ale v novější době i v Německu a jinde ve střední Evropě) se nejen podobné názory, nýbrž i všeliké prostředky ujaly, kterými se způsoboval nápadný úbytek porodů zejména v lépe situovaných vrstvách obyvatelstva.*)

12. O plodnosti a úmrtnosti, i jak obojích ubývá v zemích evropské civilizace.

Malthusovy *praktické* důsledky ze stálého rozmnožování lidského pokolení i jeho znuzovací nauky o *hrozícím brzkém* přelidnění bylo nutno odmítnouti, jelikož země jest spíše velmi řídkce olidněna a vůči velkolepým rozmachům lidské energie i jejím pokrokům v ovládání dosud nadbytečných přírodních bohatství nelze naprosto mluvit o skrovnosti úkojných prostředků.

Než ani sám theoretický základ o *rychlém, stálém i neodvratném* množení lidstva, které by *prozatím* nemusilo ještě nikoho znepokojovati, nikterak není nepochoybný. Podle dosud získávaných zkušeností o skutečné přirozené měně obyvatelstva, zvláště o pozorovaném počtu živě zrozených dětí *nelze ani bezpečně tvrditi, že by se ustavičně lidstvo rozmnožovalo nějak ustálenou řadou geometrickou.*

V civilisaci původu západoevropského (tedy ve střední a záp. Evropě, v Americe, v Australii a v britské Jižní Africe) se totiž za dobu posledních čtyř desetiletí před světovou válkou dalo pozorovati stálé a v posledním desetiletí přímo až velmi nápadné a nezadržitelné ubývání rozených dětí. Poměrný úbytek porodů zrovna *nejvíce se projevoval v nejpokročilejších a nejzámožnějších zemích* (v Německu, ve Francii, ve Velké Británii, ve Spojených Státech, nordických germánských zemích atd.). Pouze země primitivnější evropské kultury (východ a jihovýchod evropský) podržují si ještě svou vysokou plodnost***) (ačkoli i tam jí namnoze ubylo). — [Také ve východní Asii Japonsko rozmnožilo patrně svůj počet narozených dětí, který arci dříve nebyl přílišný.]

Dokladem pro to uveden budiž *počet živě zrozených dětí na 10.000 obyvatelů průměrně ročně pro nejdůležitější země evropské i pro některé mimoevropské:*

V z e m i	V obdobích desetiletých				
	1871 až 1880	1881 až 1890	1891 až 1900	1901—1910	po roce 1911
v Rusku evropském	.	.	492	470 ^[1903 až 1906]	
v Bulharsku	.	.	394	412	406 [1911]

*) Viz k tomu četnou literaturu a doklady o nedovoleném zamezování nových životů uváděnou ve spise Dr. J. Wolf: „Der Geburtenrückgang, die Rationalisierung des Sexuallebens in unserer Zeit, Breslau 1912“, str. 104—119.

**) Slova „*plodnost*“ bude tu používáno jako *výrazu technického* pro poměrný počet živě narozených dětí, bez ohledu na skutečnou fyziologickou plodnost. — Sluší tedy tomuto slovu zde rozuměti podle tohoto národohospodářského výkladu, *nikoli biologicky.*

V z e m i	V obdobích desetiletých				
	1871 až 1880	1881 až 1890	1891 až 1900	1901—1910	po roce 1911
v Rumunsku	350	414	406	398	428 [1911—13]
v Srbsku	405	450	417	388	373 [1911—12]
v Uhrách		440	406	368	356 [1911—12]
v Rakousku	390	379	374	347	314 [1911—12]
v Uruguayi		415	365	326	341 [1911—12]
ve Španělsku		362	348	344	313 [1911—12]
v Japonsku		283	298	323	
v Itálii	369	378	349	324	319 [1911—13]
v Portugalsku		330	306	315	343 [1912]
v Německu	391	368	361	330	281 [1911—13]
ve Finsku	370	350	322	312	291 [1911]
v Nizozemí	362	342	325	308	280 [1911—13]
v Dánsku	314	320	302	287	267 [1911—12]
ve Skotsku	349	323	306	279	256 [1911—13]
v Australském Spolku na Novém Zelandě .				266	279 [1911—12]
	407	339	267	267	262 [1911—12]
v Norsku	310	309	303	277	254 [1911—13]
v Massachusettsu . .	259	255	273	252	255 [1911—12]
ve Švýcarsku	308	281	281	272	241 [1911]
v Anglii a Walesu . .	354	325	299	271	240 [1911—13]
v Belgii	323	302	290	262	226 [1912]
ve Švédsku	305	291	271	259	235 [1911—13]
v Irsku	265	234	231	233	231 [1911—13]
v Michiganu	225	221	195	210	
ve Francii	254	239	222	206	188 [1911—13]

Tyto přehledy o vývoji poměrného počtu živě zrozených dětí (čili plodnosti) vykazují zvláště velikou plodnost — (která v novější době jen málo ochabla) — v evropském Rusku. K němu se řadí již o něco méně plodné země balkánské a z části i Uhry. V jednotlivých balkánských státech (v Bulharsku a ještě více v Rumunsku) plodnost v nejnovější době proti minulému století stoupla.*)

Za to ve střední, západní a jihozápadní Evropě všeobecně počtu narozených dětí *ubývá, a to nejen relativně* (na 10.000 obyvatelů), *nýbrž i absolutně* (celkovou menší sumou dětí při větším počtu obyvatelstva). Jinaký vývoj jest v *Japonsku*, které ze západoevropské civilizace přece nepřevzalo nechuť k rozmnožování počtu dětí, jelikož tam nejen absolutně, nýbrž i relativně počtu narozených dětí v nové době přibývalo. Ovšem ani při tom nedosáhla plodnost japonská plodnosti východní a jihovýchodní Evropy, ba ani plodnosti uherské.

Relativního průměrného počtu živě zrozených dětí *ubylo od desetiletého období 1871—1880* (v době čtyřicetileté, po případě třicetileté):

*) To arci se jistě změnilo za světové války napřed v Bulharsku, které s přestávkami válčilo již od r. 1912 a konečně i v Rumunsku.

		na 10.000 obyvat.	v pro- centech		na 10.000 obyvat.	v pro- centech
v Anglii s Walesem	do 1901—10	83	23	do 1911—13	114	32
ve Skotsku	" "	70	20	" "	93	27
v Belgii	" "	61	19	" 1912	97	30
ve Francii	" "	48	19	" 1911—13	66	26
v Německu	" "	61	16	" "	110	28
ve Švédsku	" "	46	16	" "	70	23
ve Finsku	" "	58	16	" 1911	79	21
v Nizozemí	" "	54	15	" 1911—13	82	23
ve Švýcarsku	" "	36	12	" 1911	67	22
v Irsku	" "	32	12	" 1911—13	34	13
v Rakousku	" "	43	11	" 1911—12	76	19
v Norsku	" "	33	11	" 1911—13	56	18
v Dánsku	" "	27	10	" 1911—12	47	17

a v kratší době třicetileté po případě dvacetileté od desetiletého období 1881—1890 ubylo živě zrozených dětí:

		na 10.000 obyvat.	v pro- centech		na 10.000 obyvat.	v pro- centech
v Uhrách	do 1901—10	72	16	do 1911—12	84	19
v Srbsku	" "	62	14	" "	77	17
v Itálii	" "	54	14	" 1911—13	59	16
ve Španělsku	" "	18	5	" "	49	14

V *Portugalsku*, v *Rumunsku* a v *Bulharsku* poslední dobou (ve dvacátém století) plodnosti dosti značně přibývalo na rozdíl od všech ostatních zemí evropských. Nepoměrně největší plodnost ze všech zemí vůbec mělo před světovou válkou *evropské Rusko*. Také *Rusko asijské (Sibiř)* vyniká vysokou plodností.

Největší absolutní i poměrný pokles porodů (plodnosti) vykazuje *Anglie* a *Wales* i vůbec celá *Velká Británie*, pak *Francie* s *Belgií* a hned za nimi *Německo*. Ano *Německo* v době bezprostředně před válkou se přiblížilo zcela *Velké Británii* a předstihlo úbytkem porodů jak relativním tak absolutním samu *Francii*. Poněvadž ve Francii byla již v 19. století plodnost nepatrná, vyniká sice ještě *Německo* svou plodností dosti silně nad *Francii*, ale kdyby vývoj dál se tak urychleně stejným směrem, jak se pozoroval asi v sedmiletí bezprostředně před světovou válkou, není pochyby, že by se *Německo* konečně dosti záhy přiblížilo *Francii* nepatrným počtem zrozených dětí. *Anglie* již byla zrovna před válkou malým počtem narozených dětí na tom

stupni, na jaký poklesl počet dětí rozených ve Francii v období 1835—1890 (kolem 240 živě narozených dětí na 10.000 obyvatelů).

Ale ani ostatní země střední, západní a jihozápadní Evropy nebyly ušetřeny stálých úbytků plodnosti. Zejména silně poklesla plodnost *Uher*, kde jen proto se udržuje dosud na poměrně obstojné výši, že byla dříve velmi vysoká. Také země *nordické* a *Nizozemí* zmenšily velmi patrně svou plodnost a přibližují se témuž vývoji jako Francie, Anglie a Německo (zvláště to bylo nápadně bezprostředně před světovou válkou).

Podobný vývoj lze sledovati ve vystěhovaleckých zemích západoevropské kultury, zejména ve Spojených Státech amerických, ve kterých namnoze *plodnost občas klesla i pod velmi nízký stav plodnosti francouzské*. [V Michiganu na př. ve dvacetiletém období 1881—1900 byl počet živě zrozených dětí na 10.000 obyvatelů asi o 10% menší než ve Francii a jestliže se ve dvacátém století o něco zvýšil nad plodnost francouzskou, vysvětluje se to silným přílivem přistěhovalců ze zemí evropských dosud značnou plodností vynikajících.] V Australii, na Novém Zeelandu, v Uruguayi a v jiných přistěhovaleckých zemích ubylo značně dřívější veliké plodnosti; ale poslední dobou se tam aspoň toto klesání zastavilo.*)

*) Pro nejdůležitější tři země: *Francii, Německo* a *Anglii s Walesem* jest velmi poučné stopovati vývoj počtu zrozených dětí v kratších pětiletých obdobích během asi čtyřicetileté doby před válkou. Připojujeme k tomu i *Japonsko* — od konce devatenáctého století (před tím není spolehlivých dat), které ovšem vykazuje vývoj zcela opačný proti zemím západoevropským *svou vzrůstající plodností*.

Ve *Francii* rodilo se živých dětí (počínaje dobou po válce německo-francouzské) průměrně ročně:

v pětiletí	tisíc	na 10.000 obyvat.		ubylo zrozených dětí v %	
		absolutně	relativně	absolutně	relativně
1873—1877	960	260	—	—	—
„ 1878—1882	933	250	3%	4%	—
„ 1883—1887	923	242	4	7	—
„ 1888—1892	865	225	10	13	—
„ 1893—1897	858	223	11	14	—
„ 1898—1902	844	217	13	17	—
„ 1903—1907	807	206	16	21	—
„ 1908—1912	766	194	20	25	—
roku 1913	746	188	22	28	—
(roku 1876	967	262).			

Tedy od roku 1876 do 1913 ubylo celkového počtu živě zrozených dětí 23% a poměrného počtu (na 10.000 obyvatelů) ubylo 29%.

V *Německu* rodilo se živých dětí průměrně ročně:

v pětiletí	tisíc	na 10.000 obyvatelů		přibylo (+) nebo ubylo (—)	
		absolutně v %	relativně v %	absolutně v %	relativně v %
1871—1875	1619	389	—	—	—
„ 1876—1880	1731	393	+ 7	+ 1	—
„ 1881—1885	1705	370	+ 5	— 5	—
„ 1886—1890	1759	365	+ 9	— 6	—
„ 1891—1895	1842	363	+ 14	— 6 1/2	—
„ 1896—1900	1957	360	+ 21	— 7	—
„ 1901—1905	2011	343	+ 24	— 12	—
„ 1906—1910	1988	317	+ 28	— 19	—
v tříletí 1911—1913	1860	281	+ 15	— 28	—
roku 1913	1839	275	+ 14	— 29	—
(roku 1876	1761	409).			

Zvláště nápadně skoro všude vynikl pokles plodnosti po roku 1908 (po příp. po r. 1907) za posledních šest pokojných let před světovou válkou ve státech velmocenských (kromě Japonska a částečně Uher).

Kdežto ve století devatenáctém a ještě počátkem dvacátého věku v některých letech se počet narozených dětí také zvětšoval, od r. 1908 jest spád plodnosti (i absolutní) již nezadržitelný i velmi rychlý.

V Německu

roku	celkem tisíc	narodilo se živých dětí na 10.000 obyvatelů	ubýlo (—) proti roku 1908 absolutně %	relativně %
1908	2015	321	—	—
„ 1909	1978	310	— 2	— 3
„ 1910	1928	298	— 4	— 7
„ 1911	1871	286	— 7	— 11
„ 1912	1870	283	— 7	— 12
„ 1913	1839	275	— 8	— 14
(„ 1914*)	1820	268	— 10	— 17)

Tedy od roku 1876 do 1913 přibylo absolutního celkového počtu dětí 4%, ale ubýlo poměrného počtu (na 10.000 obyvatelů) 33%.

V Anglii a Walesu rodilo se živých dětí průměrně ročně:

	tisíc	na 10.000 obyvatelů	proti období 1871—1875 přibylo (+) nebo ubýlo (—) absolutně v % relativně v %	
v pětiletí 1871—1875	836	355	—	—
„ 1876—1880	887	352	+ 6	— 1
„ 1881—1885	898	335	+ 7	— 6
„ 1886—1890	892	316	+ 7	— 11
„ 1891—1895	914	305	+ 9	— 14
„ 1896—1900	924	293	+ 11	— 17
„ 1901—1905	939	282	+ 12	— 21
„ 1906—1910	921	261	+ 10	— 26
v třiletí 1911—1913	879	240	+ 5	— 32
roku 1913	881	239	+ 5	— 33
(roku 1876	883	363).		

Od roku 1876 do 1913 nepřibylo vůbec celkového počtu živých dětí, ale poměrného počtu živě zrozených (na 10.000 obyvatelů) ubýlo přes 34%.

Byl tedy v době 37 let (od roku 1876 do 1913) úbytek poměrného počtu dětí největší v Anglii (34%), pak v Německu (33%) a konečně ve Francii (29%). Ovšem v *jevdině Francii* ubýlo za tu dobu silně také absolutního počtu dětí.

V Japonsku rodilo se živých dětí průměrně ročně:

	tisíc	na 10.000 obyvatelů	proti období 1896—1900 přibylo (+) absolutně v % relativně v %	
v pětiletí 1896—1900	1359	310	—	—
„ 1900—1905	1480	317	+ 9	+ 2
„ 1906—1910	1620	328	+ 19	+ 6
roku 1910	1727	341	+ 27	+ 10

(Pro dobu bezprostředně před světovou válkou nebylo lze sehnati dat.)

*) Na počet zrozených dětí nemohla v r. 1914 válka počínající v srpnu ještě projevití vlivu.

<i>ve Francii</i>		narodilo se celkem tisíc	živých dětí na 10.000 obyvatelů	ubýlo (—) absolutně %	proti roku 1908 relativně %
roku	1908	792	202	.	.
"	1909	770	196	— 3	— 3
"	1910	774	197	— 2	— 2
"	1911	742	187	— 6	— 7
"	1912	751	190	— 5	— 6
"	1913	746	188	— 6	— 7

v Anglii a Walesu

		narodilo se celkem tisíc	živých dětí na 10.000 obyvatelů	ubýlo (—) absolutně %	proti roku 1908 relativně %
roku	1908	940	265	.	.
"	1909	915	256	— 3	— 3
"	1910	897	248	— 5	— 6
"	1911	881	244	— 6	— 8
"	1912	873	238	— 7	— 10
"	1913	882	239	— 6	— 10

v Japonsku (roky 1905 a 1906 byly abnormální následkem války a proto nejsou zde uváděny)

		narodilo se celkem tisíc	živých dětí na 10.000 obyvatelů	přibýlo (+) absolutně %	proti roku 1907 relativně %
roku	1907	1614	329	.	.
"	1908	1663	338	+ 3	+ 3
"	1909	1706	342	+ 6	+ 4
"	1910	1727	341	+ 7	+ 4

v Rakousku

		narodilo se celkem tisíc	živých dětí na 10.000 obyvatelů	ubýlo (—) absolutně %	proti roku 1907 relativně %
roku	1907	942	341	.	.
"	1908	941	338	.	— 1
"	1909	941	335	.	— 2
"	1910	924	326	— 2	— 4
"	1911	899	314	— 5	— 8
"	1912	903	314	— 4	— 8

v Uhrách

		narodilo se celkem tisíc	živých dětí na 10.000 obyvatelů	přibýlo (+) nebo ubýlo (—) absolutně %	proti roku 1908 relativně %
roku	1908	756	363	.	.
"	1909	776	370	+ 3	+ 2
"	1910	743	356	— 2	— 2
"	1911	733	350	— 3	— 4
"	1912	766	363	+ 1	.

V Uhrách jest vývoj ještě neustálený; tam ještě plodnosti tolik neubýlo, ani není její ubývání zcela nade vší pochybnost ustáleno.

Na přechodu jest *Italie*, kde absolutní číslice porodů jest dosud kolísavá, kdežto relativní pokles byl přece dosti patrný a zřetelný.

<i>V Italii</i>		narodilo se živých dětí		přibýlo (+) nebo ubylo (-)	
		celkem	na 10.000	proti roku 1908	
		tisíc	obyvatelů	absolutně %	relativně %
roku	1908	1139	334		
"	1909	1114	324	- 2	- 3
"	1910	1144	329	+ 1/2	- 1 1/2
"	1911	1094	315	- 4	- 6
"	1912	1134	324	- 1/2	- 3
"	1913	1122	317	- 1 1/2	- 5

Pro relativní plodnost, jak se vyvíjela v jednotlivých *obdobích pětiletých koncem devatenáctého a počátkem dvacátého století*, budíž uvedena tabulka, sestavená podle plodnosti, jak byla pozorována zvláště v dvacátém století:

Počet živě zrozených dětí na 10.000 obyvatelů v čelnějších zemích evropských a některých zemích mimoevropských koncem 19. a počátkem 20. století:

	1891 až 1895	1896 až 1900	1901 až 1905	1906 až 1910	po 1911
v Bulharsku	375	413	409	415	406 (1911)
v Rumunsku	410	402	394	402	428 (1911—13)
v Srbsku	431	403	388	388	373 (1911—13)
v Uhrách	418	394	372	364	356 (1911—12)
v Rakousku	378	370	356	336	314 (1911—12)
ve Španělsku	350	346	353	335	313 (1911—12)
v Japonsku	286	311	317	328	—
v Italii	359	339	324	324	319 (1911—13)
v Německu	363	360	343	317	281 (1911—13)
ve Finsku	318	326	314	310	291 (1911)
v Portugalsku	310	302	321	309*)	343 (1912)
v Nizozemí	328	322	316	300	280 (1911—13)
v Australském Spolku na Novém Zeelandě	—	275	264	269	279 (1911—12)
v Dánsku	277	257	266	268	262 (1911—12)
v Norsku	304	300	290	268	256 (1911—13)
v Norsku	303	303	285	269	254 (1911—12)
ve Škotsku	312	300	290	268	256 (1911—13)
ve Švýcarsku	276	286	281	263	241 (1911)
v Anglii s Walesem	305	293	282	261	240 (1911—13)
ve Švédsku	273	269	261	257	235 (1911—13)
v Massachusettsu	275	271	252	252	255 (1911—12)
v Connecticutu	248	234	226	252	248 (1911)
v Belgii	290	290	277	247	226 (1912)
v Irsku	230	231	232	234	231 (1911—13)
ve Francii	223	220	213	200	188 (1911—13)

*) Z Portugalska jsou data za doby 1906—1910 kusá, a spíše o něco zvýšená.

Ve střední, západní a severní Evropě *Německo* mělo největší počet živě narozených dětí na 10.000 obyvatelů *ještě v období 1871—1880* (zvláště v pětiletí 1876—80). Jak toho počtu ubylo v prvním desetiletí dvacátého století a zvláště v době bezprostředně před válkou, bylo ukázáno v dřívějších přehledech.

Kdybychom označili poměrný počet živě narozených dětí na 10.000 obyvatelů pro *Německo* číslem 100, jevílo by se pořadí plodnosti v jednotlivých obdobích a v jednotlivých zemích takto:

Relativní počet živě narozených dětí na 10.000 obyvatelů porovnaný s Německem:

	v o b d o b í				bezprostředně před válkou po r. 1910
	1871 až 1880	1896 až 1900	1901 až 1905	1906 až 1910	
v Německu	100	100	100	100	100
v Rakousku	100 (téměř)	103	104	106	112
ve Finsku	95	91	92	98	104
v Itálii	94	94	94	102	114
v Nizozemí	93	89	92	92	100
v Anglii s Walesem	90	82	82	82	85
ve Skotsku	89	83	85	85	91
v Belgii	83	81	81	78	80
v Dánsku	80	83	85	90	95
v Norsku	79	84	83	85	90
ve Švýcarsku	79	79	82	83	86
ve Švédsku	78	73	76	81	84
v Irsku	68	64	68	74	82
ve Francii	65	61	62	63	67

Poměrného počtu živě narozených dětí ubylo v době bezprostředně před válkou proti době 1871—1880 jenom v Anglii a v Belgii více nežli v Německu. *Německo*, které bylo v letech 1871—1880 daleko nejplodnější z oněch 14 zemí, bylo v době bezprostředně před světovou válkou již předstiženo Itálií, Rakouskem, Finskem ano i Nizozemím, ostatní země až na Anglii a Belgii se mu značně přiblížily (či vlastně *Německo* se poklesem přiblížovalo jim).

Proti pětiletému období ke konci 19. století (1896—1900) ubylo poměrného počtu živě zrozených dětí — do doby bezprostředně před válkou — nejvíce v Belgii a pak skoro stejně v Německu. Úbytek v procentech byl za tu dobu (průměrně asi čtrnáctiletou) v Belgii a v Německu po 22⁰/₀, ve Francii 19⁰/₀, v Anglii s Walesem 18⁰/₀, v Norsku a ve Švýcarsku po 16⁰/₀, v Rakousku a ve Skotsku po 15⁰/₀, v Nizozemí a ve Švédsku po 13⁰/₀, v Dánsku a Finsku po 11⁰/₀, v Uhrách 10⁰/₀, ve Španělsku 9⁰/₀, v Srbsku 8⁰/₀, v Itálii 6⁰/₀, v Massachusettsu 5¹/₂⁰/₀, v Bulharsku 2⁰/₀.

[V téže době poměrného počtu živě narozených přibýlo: v Rumunsku 6¹/₂⁰/₀, v Japonsku 4⁰/₀, na Novém Zeelandě 2⁰/₀, v Australském spolku 1¹/₂⁰/₀ a v Irsku byl nezměněn.]

Ovšem přirozené přírůstky nových životů byly přece stále ještě dosti značné, ačkoli porodů kvapně ubývalo. Ani ve *Francii* (nebo

v jednotlivých státech severoamerické Unie), kde plodnost klesla velmi povážlivou měrou, neubývalo v *delších obdobích* (na př. v dobách pětiletých) dosud obyvatelů přirozenou měnou, ačkoli jich tam již dosti skrovně přibývá. Ve Francii poslední dobou se již vyskytla četná jednotlivá leta, kdy lidí přirozenou měnou ubylo, někdy dosti citelně.

Ale značnějšího přirozeného přírůstku nových životů bylo lze docílit pouze zmenšováním úmrtností, která ve všech zemích evropských následkem zlepšené hygieny a snad i následkem všeobecně zvýšeného blahobytu znamenitě poklesla. O tom nás poučují náležitě tabulky všeobecné i kojenecké úmrtnosti, jakož i úmrtnosti lidí ve věku nad prvním rokem života (tedy s vyloučením kojenců).

Všeobecná úmrtnost v pětiletých obdobích koncem 19. a počátkem 20. století.

Z 10.000 obyvatelů všeho věku zemřelo průměrně ročně v období:

Země	1891 až 1895	1896 až 1900	1901 až 1905	1906 až 1910	po r. 1910
na Novém Zeelandě .	101	96	99	97	91 (1911—12)
v Australském spolku	131	126	118	108	109
v Nizozemí	196	172	160	144	129 (1911—13)
v Norsku	168	156	145	134	132
v Dánsku	186	164	148	137	132 (1911—12)
ve Švédsku	166	161	155	143	137 (1911—13)
v Michiganu	97	111	133	142	
v Anglii a Walesu .	187	177	160	146	137 (1911—13)
ve Skotsku	190	180	169	157	153
v Belgii	201	181	170	159	148 (1912)
v Massachusettsu . .	198	181	166	163	148 (1911—12)
ve Švýcařích	198	181	177	163	158 (1911)
v Německu	233	213	199	175	160 (1911—13)
ve Finsku	205	190	186	171	165 (1911)
v Irsku	185	181	176	173	168 (1911—13)
ve Francii	222	207	196	192	183
v Portugalsku	214	213	200	198	197 (1912)
v Japonsku	211	207	209	207	
v Itálii	255	229	219	210	195 (1911—13)
v Srbsku	289	248	224	245	195 (1911—12)
v Rakousku	279	256	242	224	213
v Bulharsku	278	239	225	238	218 (1911)
ve Španělsku	301	288	258	241	222 (1911—12)
v Rumunsku	310	274	255	263	241 (1911—13)
v Uhrách	319	279	262	247	242 (1911—12)
v Rusku evropském .	358	319	300	290*)	

*) Data nespolehlivá.

Kojenecká úmrtnost.

Z 1000 živě narozených dětí zemřelo jich do prvního roku průměrně ročně: v obdobích pětiletých:

Země	1891 až 1895	1896 až 1900	1901 až 1905	1906 až 1910	po r. 1910
na Novém Zelandě .	87	80	75	70	54 (1911—12)
v Norsku	98	96	81	70	66 (1911)
v Australském spolku	.	.	97	78	70 (1911—12)
ve Švédsku	103	101	91	78	72 (1912)
v Irsku	102	106	98	94	90 (1911—12)
v Dánsku	139	132	119	108	106 (1911)
v Michiganu	.	.	.	.	108 (1911)
v Nizozemí	165	151	136	114	112 "
ve Škotsku	126	129	120	114	113 "
ve Švýcařích	155	143	134	115	123 "
v Anglii a Walesu .	151	156	138	117	112 "
ve Finsku	145	139	131	117	.
ve Francii	171	159	139	127	104 (1911)
v Massachusettsu . .	.	.	.	128	118 "
v Belgii	164	158	148	142	120 "
v Srbsku	172	159	149	149	.
v Bulharsku	140	143	148	154 ^[1906]	.
v Itálii	185	168	168	152	142 (1911—12)
v Japonsku	147	153	154	157	.
ve Španělsku	.	.	173	.	.
v Německu	.	.	199	175	163 (1911—13)
v Rumunsku	220	217	.	.	.
v Rakousku	.	226	215	203	194 (1911—13)
v Uhrách	250	219	212	204	197 (1911—12)
v Rusku evropském .	276	261	231	.	.

Od období 1891—1895 do doby předválečné ubylo kojenecké úmrtnosti procent: ve Francii 35, na Novém Zelandě 32, v Norsku 31, ve Švédsku 29, v Anglii s Walesem 28, v Nizozemí 26, v Belgii 24, v Dánsku 20, v Německu (asi) 19, v Irsku a Itálii po 15, ve Švýcařích a v Rakousku po 14, v Skotsku 12, v Uhrách 10. Zrovna v zemích s velkou úmrtností jako v Uhrách, v Rusku, v Rakousku, v Rumunsku i v Německu *dostí málo* ubývalo úmrtnosti kojenecké.

Úmrtnost s vyloučením kojenců,

t. j. z 10.000 obyvatelů starších nad 1 rok zemřelo průměrně ročně v období:

Země	1891 až 1895	1896 až 1900.	1901 až 1905	1906 až 1910	po r. 1910	(táž léta jako při úmrtnosti všeobec.)
na Novém Zeelandě .	81	79	81	80	79	
v Australském spolku .				89	92	
v Nizozemí	146	127	120	113	100	
v Dánsku	148	127	116	109	108	
v Anglii a Walesu .	144	134	124	118	113	
v Norsku	161	130	125	118	118	
v Německu	160	142	134	123	118	
ve Švédsku	142	136	133	126	123	
v Belgii	163	138	132	127	124	
ve Škotsku	154	144	136	130	127	
ve Švýcařích	158	145	143	136	131	
ve Finsku	164	148	148	138	134	
v Irsku	165	160	156	154	150	
v Portugalsku	166	168	156	155	150	
v Japonsku	173	164	165	160		
v Itálii	194	177	168	165	153	
v Rakousku	196	178	172	160	156	
v Srbsku	223	190	172	193	147 (?)	
v Bulharsku	233	187	170	180	163 (?)	
ve Francii	187	175	169	169	166	
v Rumunsku	229	193	182	189	170 (?)	
v Uhrách	222	199	189	178	178	
v Rusku evropském .	213		199	188		
ve Španělsku	241	232	203	192	180	

Velmi nápadná jest Francie svou velikou úmrtností mimokojenec-kou, která byla jen málo předstížena Španělskem, Ruskem, Uhrami a Rumunskem, kdežto všechny ostatní země mají daleko menší úmrtnost.

Proti konci 19. století 1896—1900 *ubýlo všeobecné úmrtnosti* (i s kojenci včetně) do období bezprostředně před válkou (po roce 1910) procent: v Nizozemí a v Německu po 25, ve Španělsku a v Anglii s Walesem 23, v Srbsku 21, v Dánsku 20, v Belgii 18, v Rakousku 17, v Norsku, Škotsku, Švédsku a v Itálii po 15, ve Finsku, v Uhrách a ve Švýcařích po 13, v Rumunsku a ve Francii po 12, v Portugalsku a v Irsku přes 7 procent.

Označíme-li *všeobecnou* relativní (na 10.000 obyvatelů počítanou) *úmrtnost v Německu* zase číslem 100, byly by poměry všeobecné úmrtnosti vyznačeny (podle Německa posuzované) v evropských zemích:

	na konci 19. století v období 1896—1900	ve století dvacátém v období 1901—1905	1906—1910	po roce 1910
v Německu	100	100	100	100
v Nizozemí	81	80	82	81

	na konci 19. století	ve století dvacátém		po roce
	v období 1896—1900	v období 1901—1905 1908—1910		1910
v Norsku	73	73	77	82
v Dánsku	78	74	78	82
ve Švédsku	76	78	82	86
v Anglii s Walesem	83	80	83	86
v Belgii	85	85	91	92
ve Škotsku	84	85	90	96
ve Švýcarsku	85	89	93	99
ve Finsku	89	93	98	103
v Irsku	85	88	99	105
ve Francii	97	99	104	114
v Itálii	108	110	120	122
v Srbsku	113	117	140	122
v Portugalsku	100	100	113	123
v Rakousku	120	122	128	133
v Bulharsku	112	113	136	136
ve Španělsku	135	130	138	139
v Rumunsku	129	128	150	150
v Uhrách	131	132	141	151

Tedy stav všeobecné úmrtnosti zlepšil se v Německu od konce 19. století tak znamenitě, že Německo menší úmrtností značně předstihlo *Francii, Irsko, Finsko* a velmi se přiblížilo *Švýcarsku i Škotsku*, které byly daleko před ním a pouze v *Nizozemí* úmrtnosti stejně rychle ubylo, kdežto v jiných zemích nebylo už zlepšení zdravotních poměrů rozhodně tolik pronikavé jako v Německu.

Nejhorší *kojenecká* úmrtnost jest v Uhrách a v Rusku, co však při ohromném počtu rozených dětí příliš nepřekvapuje; za to v Německu není *kojenecká* úmrtnost podstatně menší (v období 1901—1905 byla pouze o 14% nižší než v Rusku) při poměrně dosti nepatrném počtu narozených dětí. Podobně jest tomu i v Rakousku, kde tato úmrtnost byla v období 1901—1905 jen o 7% nižší nežli v Rusku.

Kojenecká úmrtnost vzhledem k Norsku srovnaná koncem 19. a ve 20. století [norskou *kojeneckou* úmrtnost označujeme číslem 100, jelikož jest v Evropě nejmenší]:

	Ve století 19.	ve století dvacátém		po roce
	v období 1896—1900	v období 1901—1905 1906—1910		1910
v Norsku	100	100	100	100
na Novém Zelandě	82	93	100	82
v Austral. Spolku		120	111	106
ve Švédsku	105	112	111	109
v Irsku	114	121	134	136
ve Francii	166	172	181	157
v Dánsku	138	147	154	161
v Michiganu	—	—	—	164
v Nizozemí	157	168	163	170
v Anglii s Walesem	162	170	165	170
ve Škotsku	134	148	163	171

	Ve století 19.	ve století dvacátém		po roce 1910
	v období 1896—1900	1901—1905	1906—1910	
ve Finsku	145	162	167	—
v Massachusettsu	—	—	173	179
v Belgii	165	183	203	182
ve Švýcarsku	149	165	164	186
v Srbsku	166	184	213	—
v Itálii	175	207	215	215
v Bulharsku	149	181	220	—
v Japonsku	159	190	224	—
v Německu	—	244	250	247
v Rumunsku	226	—	—	—
v Rakousku	235	275	290	294
v Uhrách	228	262	291	298
v Rusku evrop.	272	285	nebylo lze zjistiti	

Poměrná úmrtnost s vyloučením dětí pod dovršeným prvním rokem (s vyloučením kojenců) srovnaná s úmrtností v Nizozemí (která byla po roce 1910 nejmenší v Evropě) v jednotlivých pětiletých obdobích:

	Ve století 19.	ve století dvacátém		po roce 1910
	v období 1896—1900	1901—1905	1906—1910	
v Nizozemí	100	100	100	100
na Novém Zelandě	62	66	71	(79)*
v Austral. Spolku	—	—	79	(92)*
v Dánsku	100	97	97	(108)*
v Anglii s Walesem	106	103	104	113
v Norsku	102	104	104	118
v Německu	112	112	109	118
ve Švédsku	107	111	111	123
v Belgii	109	110	112	(124)*
ve Škotsku	113	113	115	127
ve Švýcařích	114	119	120	(131)*
ve Finsku	117	123	122	134
v Irsku	126	130	137	150
v Portugalsku	132	130	137	(150)*
v Japonsku	129	138	141	—
v Itálii	139	140	146	153
v Rakousku	140	143	142	(156)*
v Srbsku	150	143	173	(143)*
v Bulharsku	147	142	159	(163)*
ve Francii	138	141	148	166
v Rumunsku	152	152	167	169
v Uhrách	157	158	157	(178)*
v Rusku evrop.	—	166	166(?)	—
ve Španělsku	183	169	170	(179)*

* Úmrtnost po roce 1910, pokud jest uvedena v závorkách, nevztahuje se na všechna tři léta období předválečného 1911—1913.

Už byla vytčena nápadně veliká úmrtnost ve Francii, která se blížila v poslední době i úmrtnosti Ruska.

Úmrtnosti s vyloučením kojenců ubylo od 1896—1900 do periody po roce 1910: ve Francii jen o 5⁰/₀, v Irsku o 6, ve Finsku a Norsku po 9, ve Švédsku, Švýcarsku a Belgii po 10, v Uhrách a Portugalsku po 11, ve Skotsku a Rakousku po 12, v Itálii 14, v Dánsku 15, v Anglii s Walesem 16, v Německu 17 a v Nizozemí 21 procent.

13. Příčiny zmenšené plodnosti v zemích civilisace západoevropské.

Zmenšená plodnost, která ke konci 19tého a hlavně počátkem 20tého století všeobecně se projevila u lidstva západoevropské civilisace, dá se částečně vysvětliti jako *přirozený a logický následek zmenšené úmrtnosti*.

Zcela beze sporu je totiž nezbytno připustiti, že ubývající počet zrozených dětí není nikoli neodvratným výsledkem ochabující fyziologické plodnosti, nýbrž že je to *zamýšleným a vědomě usilujícím působením společenským, aby v rodinách nebylo přes příliš potomstva*. Rodiče různým společenským tlakem puzeni *uvědomělo se namáhají, aby neměli četných rodin*. Tyto *promyšlené snahy* pronikly již téměř do všech společenských tříd západoevropského lidstva (i v osadních zemích) a provádějí se s houževnatou důsledností.

Je-li tedy *všeobecnou snahou* v rodinách (i mimo rodiny při nemanželském plození) *nemíti četného potomstva*, je zcela pochopitelné, že lidé s podobnými úmysly *nebudou ochotni uváděti nové životy na svět*, čím více z dětí narozených obstojí, čím je *menší* — (nejen kojenecká, nýbrž i) — *všeobecná úmrtnost*. Rodiny omezují plodnost — (t. j. počet zrozených dětí) — podle toho, kolik dětí už na živu je. Čím více členů tedy následkem lepší domácí péče, zdokonaleného veřejného zdravotnictví i delšího průměrného věku obstálo a žije ve společné rodinné domácnosti, tím jsou méně vítány nové přírůstky životů. Tato úzkostlivá starostlivost, aby nad jistý počet hlav rodina nevzrostla, nevztahuje se tedy pouze na děti útlého věku (nebo snad jen na kojence), nýbrž na všechny členy, kteří stále ještě v témž svazku rodinném žijí. Rozhoduje tedy počet všech, i dospělejších dětí v rodině, když rodiče pomýšlejí na omezení nebo zamezení nových porodů.*)

O všeobecných takových snahách i o pronikavém úspěchu jejich nelze pochybovati podle četných souhlasných zkušeností dosud nabytých. Proto zlepšená hygiena a ubývání úmrtnosti objevily se neomylně také zmenšeným počtem porodů. Ano, musilo se tím směrem jen více působiti na uskrovnování plodnosti, když často ubývalo úmrtnosti rychleji než ubývalo zrozených dětí, takže i při *zmenšené plodnosti* hrozil *přirozený* (a obávaný) *větší přírůstek* nových životů.

*) Proto není žádným odmítnutím tohoto působení zmenšené úmrtnosti na uskrovnování porodů, když *Julius Wolf* ve svém spise „Geburtenrückgang“ neshledal naprosté souběžnosti mezi ubýváním porodů a ubýváním úmrtnosti *kojenecké* (str. 11—16 jmenov. spisu).